

LA DOCUMENTACIÓ DE LA CATALUNYA NORD
ANTERIOR A L'ANY 1000. CATALUNYA CAROLÍNGIA.
ELS COMTATS DE ROSSELLÓ,
CONFLENT, VALLESPÍR I FENOLLET

El senyor Pere Ponsich lliurà al senyor Anscari M. Mundó i a mossèn Antoni Pladevall, membres de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC, entre 1998 i 1999, en visites que feren al seu domicili rossellonès, les vuit carpetes en què havia anat aplegant la documentació sobre aquest volum de *Catalunya carolíngia*. En les carpetes hi havia còpies i notes manuscrites de la seva mà i, sobretot, fotocòpies d'edicions i de les còpies del fons Fossà dels Arxius dels Pirineus Orientals.

Per encàrrec de l'IEC, el senyor Rafel Ginebra informatitzà, durant els anys esmentats, tota la documentació aplegada pel senyor Ponsich. En resultà una versió preliminar d'un corpus format per 540 documents. Part d'aquests documents, un cop informatitzats, pogueren ser revisats i anotats pel senyor Ponsich abans del seu òbit, esdevingut a les acaballes de 1999.

Des del setembre de 2000 el senyor Ramon Ordeig porta a terme la tasca de refer el diplomatarí aplegat pel senyor Ponsich, un cop informatitzat. Dels 540 documents de la versió provisional, ha calgut excloure'n 38 per diverses raons (no referència als comtats estudiats, mala datació, repeticions, etc.), de manera que el corpus inicial ha quedat reduït a 502 documents. No obstant això, s'han pogut afegir al diplomatarí 148 documents més, especialment textos i extractes procedents de la col·lecció Baluze de la Biblioteca Nacional de França, dotalies d'esglésies, documents i notícies trets d'antigues edicions, registres de preceptes reials, etc. El resultat final és un diplomatarí amb 650 documents.

Fixant-nos ara en la procedència d'aquests 650 documents, cal notar que més de la meitat dels documents aplegats, concretament 331, es troben en còpies o extrets dels segles XVII i XVIII existents a la Biblioteca Nacional de França, a París, especialment dins les col·leccions Baluze, Doat i Moreau. Gai-

rebé tots els documents d'una de les col·leccions esmentades, la Moreau, es troben repetits dins el fons Fossà dels Arxius dels Pirineus Orientals, a Perpinyà, en el qual es troben 90 documents més, entre còpies, extrets i regests, que en la col·lecció parisenca. En altres fons o sèries dels mateixos arxius de Perpinyà hi ha sis documents més, tres dels quals originals.

La suma de tota la documentació al·ludida en el paràgraf anterior dóna 427 peces. Cal afegir-hi vint-i-vuit documents referents als béns de la família vescomtal de Conflent, existents a l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell. Un altre lot de tretze documents procedeix de Barcelona: onze de diverses sèries de l'Arxiu Reial o Arxiu de la Corona d'Aragó i dos de la Biblioteca Nacional de Catalunya. Hi ha també cinc pergamins dels Arxius Departamentals de l'Aude, a Carcassona, un pergami de l'Arxiu Capitular de Vic i un altre pergami de l'Arxiu Diocesà de Girona. La resta de peces prové d'antigues edicions i de simples notícies ofertes per documents posteriors o per fonts de diversa procedència, tant manuscrites com impreses. Cal tenir en compte, a més, que 114 de les 650 peces d'aquest diplomatarí remetent a altres volums de *Catalunya carolíngia*.

Bona part dels documents aplegats havien estat ja publicats en obres que compilen fons arxivístics procedents d'entitats situades dins el territori dels nostres comtats o bé que reuneixen documents esparsos referents a llocs o temes determinats. Comencem parlant dels fons de la Biblioteca Nacional de França. Una colla de còpies aplegades en una de les seves col·leccions, la Baluze, tretes de documents de la catedral d'Elna i dels monestirs d'Arles, Canigó, Cuixà i Sant Genís de Fontanes, especialment de llurs cartorals, foren publicades per Étienne Baluze en l'apèndix de la *Marca hispanica*, editada a París el 1688. Molts anys després, el 1875, Emile Mabille i Edouard Barry publicaren, en el volum v de la *Histoire générale de Languedoc*, editada a Tolosa de Llenguadoc, nombrosos documents tretos especialment de les còpies de Fossà existents en una altra de les col·leccions parisenques, la Moreau. Ja l'any 1954 Ramon d'Abadal se serví de les còpies d'ambdues col·leccions, la Baluze i la Moreau, per muntar l'apèndix del seu brillant estudi sobre *Com neix i com creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà*, format per 119 documents.

Passem a l'altre fons de més importància per al diplomatarí, el dels Arxius dels Pirineus Orientals. Julià-Bernat Alart publicà l'any 1880, en el seu *Cartulaire roussillonnais*, una vintena de documents dels segles ix i x, gairebé tots procedents de sèries conservades en els esmentats arxius departamentals. A més, en el tom iv del seu cartoral rossellonès manuscrit, conservat avui a la Biblioteca Municipal de Perpinyà, regestà els 212 documents del cartoral de la catedral d'Elna que havia copiat o extractat Fossà i que llavors es trobaven encara en poder de la seva família, en els diversos toms que conformen l'anomenat *Portefeuille de Fossa*. Servint-se dels regests d'Alart i havent pogut te-

nir a les mans els papers de Fossà, Raymond de Lacvivier publicà el 1913, dins un estudi titulat *Le cartulaire de l'église d'Elne*, un «Inventaire sommaire des documents copiés dans le *Cartulaire de l'église d'Elne* par Fossa», 96 peces del qual corresponents als segles IX i X. Els documents més antics conservats als Arxius dels Pirineus Orientals, els dels anys 865-989, els estudià i els tornà a publicar l'any 1965 un successor d'Alart, l'arxiver Jean-Gabriel Gigot.

Els 28 documents, gairebé tots originals, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell relatius als vescomtes de Conflent han estat publicats pel monjo Cebrià Baraut els anys 1979 i 1980 dins el diplomatarí de l'esmentat arxiu inclòs en l'anuari *Urgellia*, editat per la Societat Cultural Urgellitana.

Alguns documents de l'Arxiu Reial de Barcelona incorporats en aquest volum havien estat publicats el 1907 en el tom 15 de les *Noticias históricas* de Francesc Monsalvatje i el 1951 en *El Archivo Condal* de Frederic Udina. Francesc Miquel edità entre 1945 i 1947 els dos volums titulats *Liber Feudorum Maior*, en els quals, a més de reconstituir el cartoral reial fet a l'entorn de 1196, reféu també el cartoral del segle XIII que ell anomena *Liber Feudorum Ceritaniae et Rossilionis*, ambdós amb documentació referida al comtat de Rosselló, bé que ben poca d'època carolíngia.

Quant als documents dels Arxius Departamentals de l'Aude referents als béns que l'abadia de la Grassa tenia en el comtat de Rosselló, han estat publicats per E. Magnou-Nortier i A.-M. Magnou en el tom I del *Recueil des chartes de l'abbaye de la Grasse*, editat a París el 1996.

El tom 7 de l'obra *Noticias históricas* de Monsalvatje és dedicat al *Monasterio de Santa María de Arles*, i els toms 21-24 a *El obispado de Elna*. En ells, com en els toms titulats *Colección diplomática del Condado de Besalú*, per la seva vinculació amb el comtat de Vallespir, hi ha publicats nombrosos documents i registres que formen part del diplomatarí.

Pel que fa a reculls tipològics, potser cal recordar que els preceptes carolíngis per a la catedral d'Elna i per als monestirs d'Arles, Cuixà, Sant Genís de Fontanes i Sureda, així com els preceptes per a particulars, el lector els trobarà en el volum II de *Catalunya carolíngia*, publicat per Ramon d'Abadal els anys 1926-1952. Les dotalies de les esglésies del bisbat d'Elna dels segles IX i X han estat publicades els anys 1993-1994 en el volum I de *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, obra de Ramon Ordeig.

Fixem-nos ara en les edicions prínceps, és a dir, en les obres que han editat per primera vegada els documents aplegats en aquest volum. Des d'aquesta perspectiva hem de destacar, pel nombre, els 56 documents, un cop desglossats els inclosos en les actes de reparació d'Eixalada, que publicà Baluze en l'apèndix de la *Marca hispanica*, així com els 62, comptant-hi també els documents desglossats d'Eixalada, publicats per Abadal en l'apèndix del seu estudi sobre *Eixalada-Cuixà*. En la *Histoire générale de Languedoc* es publicaren per primer cop 26 dels nostres documents, 7 d'ells en els volums I i II de

l'edició de París de 1730-1733 i els altres 19 en el volum v de l'edició publicada a Tolosa de Llenguadoc el 1875. Baraut, en *Els documents*, n'ha editat per primera vegada 28. En altres obres hi ha publicats també, encara que en quantitats força inferiors, documents fins llavors inèdits: 9 en els *Capitularia* de Baluze, 8 en les *Noticias históricas* de Monsalvatje, 8 més en el *Recueil* de Magnou-Nortier, 7 en el *Cartulaire* d'Alart, 4 en la *Gallia christiana*, 2 en el *Libre de la translatió* de Llot i 2 més en el *Cartulaire* de Mahul. Una desena d'obres més, publicades entre el segle XVI i el XX, tenen el mèrit de contenir l'edició prínceps d'un dels nostres documents.

Malgrat l'elevat nombre de documents publicats en totes aquestes obres, s'han pogut reunir encara 79 textos *in extenso* —gairebé tots procedents de còpies de Fossà transcrites als Arxius dels Pirineus Orientals per Pere Ponsich— i 146 extrets i regests que s'editaran per primera vegada en aquest volum de *Catalunya carolíngia*.

Encara que ja s'ha dit, repeteixo que el pes de la transformació i el complement de la col·lecció documental reunida per Pere Ponsich, l'ha duta a terme, amb encert i paciència, el senyor Ramon Ordeig i Mata, col·laborador responsable dels darrers volums de *Catalunya carolíngia*. Després de reduir el corpus primitiu per supressió d'alguns falsos o posteriors de l'època estudiada i d'haver-n'hi afegit una bona colla, fins a arribar finalment a 650 documents, els ha passat tots pel sedàs de la crítica diplomàtica més exigent. Ara està preparant una notable introducció. Per part meua m'he reservat un prefaci i una darrera repassada feta amb ulls crítics. La senyora Núria Aramon revisarà totes les parts en català i aquells defectes de tota l'obra no detectats pels seus autors. No es pot oblidar la tasca del senyor Josep Ribas, col·laborador que ja ha enllestit els índexs minuciosos, ni la dels senyors Jordi de Bolós i Víctor Hurtado, que dissenyaran ben aviat els mapes dels comtats catalans ultrapirinencs. La impressió del volum VI es preveu per a finals d'aquest mateix any.

ANSCARI MANUEL MUNDÓ